

Nikola Vranješ

OSUVREMENJIVANJE MODELA PASTORALA KULTURE KAO PASTORALNI PRIORITET. VJERA I KULTURA U DIJALOGU

Izv. prof. dr. sc. Nikola Vranješ

Katolički bogoslovni fakultet, Zagreb – Teologija u Rijeci

UDK: 25:008[316.7][261.6] (497.5RIJEKA)“2020”[.000.282]

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 13. kolovoza 2020.

Iako po sebi iziskuju teološko-pastoralno razlikovanje i poštovanje zasebnih specifičnosti, inkulturacija vjere i pastoral kulture nužno zajednički upućuju i na neke prioritete djelovanja Crkve koju su vezani za oba izdvojena područja. To je posebno aktualno u današnjoj složenoj društveno-kulturnoj i pastoralnoj situaciji. Inkulturacija vjere, kao jedna od početnih i temeljnih aktivnosti Crkve, u ovome pogledu predstavlja poticaj za daljnje pastoralno učvršćivanje i širenje uobičenih elemenata povezivanja vjere i kulture. Upravo je to trajna zadaća pastoralne kulture kao specifična područja crkvenog angažmana. Kao temeljni prioritet u ovom pastoralnom području danas nameće se osuvremenjivanje i daljnje prilagođeno pozicioniranje njegovih modela u okvirima suvremenih kultura. Poseban naglasak pritom je važno staviti na aktualizaciju prikladnih suvremenih modela djelovanja u odnosu na kulture i subkulture grada. U tom je pogledu danas poseban poticaj za razlučivanje ove teme projekt Rijeke kao *Europske prijestolnice kulture 2020. godine*. Ovaj rad postavljen je u logiku teološko-pastoralnog razlučivanja ovdje izdvojenog prioriteta osuvremenjivanja modela pastoralne kulture.

Ključne riječi: pastoral, kultura, društvo, Crkva, osuvremenjivanje, Rijeka EPK 2020.

* * *

Uvod

Pastoral kulture, potaknut brojnim već postojećim elementima inkulturacije vjere, nužan je i nezamjenjiv nastavak djelovanja crkvene zajednice u pogledu trajnog, prikladnog i što cjelovitijeg odnosa vjerskih i kulturnih elemenata u određenom društvenom i pastoralnom kontekstu. Njegovo je stalno osuvremenjivanje stoga nužna sastavnica cjelovitih napora Crkve oko oplemenjivanja kulture evanđeoskim vrijednostima. A upravo to osuvremenjivanje danas je

jedan od temeljnih izazova i ujedno temeljnih prioriteta ovog pastoralnog područja. U ovom se radu ne radi o pitanju osuvremenjivanja jednog pojedinog ili nekih pojedinih modela pastoralne kulture već o teološko-pastoralnom isticanju i razlučivanju elemenata osuvremenjivanja koji se, u nekom pogledu, tiču svih modela pastoralne kulture, a osobito onih vezanih za pastoral grada.

Brojni su segmenti pastoralne kulture za koje se može ustvrditi da je upravo njihovo osuvremenjeno aktualiziranje ključna sastavnica djelovanja crkvene zajednice u odnosu na kulturu. U nastavku ovog rada razrađeni su neki važniji od njih. No valja odmah dodati da su također brojni i poticaji za osuvremenjivanje pastoralne kulture koji dolaze iz samog društveno-kulturnog područja i koje je Crkva pozvana prepoznavati i vrednovati u svojem pastoralnom angažmanu. Poseban poticaj teološko-pastoralnog razlučivanja ovdje izdvojene teme predstavlja projekt *Rijeka – Europska prijestolnica kulture 2020.* (dalje: EPK). Iako je epidemija koronavirusa producirala zaustavljanje većine kulturnih tijekova prve polovice 2020. godine, te u nekom pogledu duboko označila i samu kulturu, ipak su mnoge aktivnosti ostvarene i prije i nakon njezine pojave u Rijeci, kao i u većini Hrvatske. No nesumnjivo će i ta epidemija ostati urezana u zajedničku kulturnu svijest u gradu Rijeci, kao i u tolikim gradovima, te ju se u nekom pogledu može, barem s obzirom na ljudske načine suočavanja s njom i reagiranja na nju, označiti i pokazateljem stanja ljudske kulture i zrelosti duha. Pritom se nipošto ne bi smjelo ispustiti iz vida i vrlo javnu pastoralnu, a ujedno i kulturnu činjenicu, duboka utjecaja epidemije na pastoralno poslanje Crkve, na ponašanje mnogih njezinih službenika, redovnika, redovnica i vjernika laika, te na dinamiku ukupnog crkvenog života. Tema kulturnih i pastoralnih posljedica epidemije koronavirusa ovdje je istaknuta kao dio konteksta rada, a po sebi zahtijeva sasvim specifičnu i posebnu obradu.¹

1. Glavni elementi osuvremenjivanja

Kao što je već istaknuto, brojni su elementi pastoralne kulture u odnosu na koje je nužno ostvarivati drugačiji, suvremeniji i suvremenim kulturama bliskiji način pastoralnog angažmana. Pritom je uvijek važno da pastoralni djelatnici u sebi trajno aktualiziraju svijest o pastoralu kulture kao vrlo zahtjevnom i često prilično izazovnom i kompliciranom području angažmana, zbog čega je nužno poštovati logiku postupna i pozorna pastoralnog napredovanja u ovome području, i to imajući na umu jasne smjernice osuvremenjivanja. One se mogu

¹ Kao svojevrsni kratki pregled odjeka te epidemije na život Crkve u specifičnom riječkom kontekstu vidi u: Ivan DEVČIĆ, Nadbiskupova uskrсна poruka. 'Uskrs i koronavirus', u: *Službeni vjesnik Riječke nadbiskupije*, XXI. (2020.), 2, 17-19.

iščitati iz brojnih nastojanja Crkve oko uređivanja i unapređenja odnosa vjere i kulture. Budući da su te smjernice dobro poznate u crkvenim odrednicama, ovdje ih se ne razrađuje kao posebnu temu već se na temelju njih posvećuje proučavanju glavnih elemenata osvremenjivanja pastoralne kulture. Ovdje izdvojeni element zahtjevnosti i izazovnosti pastoralne kulture danas nužno je dodatno istaknuti budući da je očito kako upravo svojevrsni pastoralni 'prečaci' i pokušaji pojednostavljivanja u odnosu na poveznice vjere i kulture često na kraju dovode do još većeg udaljavanja ovih dviju stvarnosti. Tim više važno je osvremenjivanje elemenata pastoralne kulture prepoznati kao jedan od ključnih pastoralnih prioriteta danas.

1.1. Prikladno razlučivanje kultura i subkultura

Kao jednu od temeljnih smjernica za odnos vjere i kulture općenito, a potom i za temu osvremenjivanja pastoralne kulture treba istaknuti istinu nesvodljivosti vjere na kulturu. To znači da je vjera stvarnost koja se primarno shvaća kao Božji dar i mogućnost, a aktualizira se kao čovjekov odgovor na božansku inicijativu koja ima izvorišno značenje.² Drugim riječima, ljudski čimbenici vjere u odnosu na Boga ipak dolaze naknadno.³ Budući da je kultura bitan čimbenik ljudskog života, jasno je da vjera u sebi ne ovisi o njoj, ali za vlastito izražavanje i življenje uvijek ima potrebu kulturnih formi. Iako se ovdje ne ulazi u razradu teme kulture u sebi,⁴ važno je uočiti nosive točke njezina značenja za inkulturaciju vjere, a potom i za sam pastoral kulture. Na temelju naučavanja Drugog vatikanskog sabora (usp. GS 53) kulturu se općenito vidi kao ukupnost čovjekovih darova, mogućnosti i postignuća kojima ovladava svijetom te nastoji izgrađivati sebe i upravljati životnom okolinom u smislu sudjelovanja u napretku društva i povijesti.⁵ Upravo u odnosu na vjeru, kako je vidljivo, kultura ima važno značenje, budući da se vjera, sa svoje strane, bitno tiče prakse života u kojoj kultura igra odlučujuću ulogu. Praktična je dimenzija bitna poveznica vjere i kulture, iako se kulturne forme tiču i spoznajnog razumijevanja i duhovnog doživljavanja vjere.⁶ Upravo se zato pastoral Crkve kao *praksa iz vjere* bitno odnosi i na kulturu. Pastoral kulture kao specifično

2 Više o tome vidi u: DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 57-59, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: GS).

3 Usp. Efoé-Julien PÉNOUKOU, Inculturazione, u: Piero CODA (ur.), *Dizionario critico di teologia*, Borla – Città Nuova, Roma, 2005., 692.

4 Iako o njoj postoji vrlo opsežna literatura, za potrebe ovog rada ističe se samo ona u kojoj se posebice tematizira značenje koje kultura ima u pogledu crkvenog djelovanja, osobito pastoralne kulture.

5 Usp. Rino FISICHELLA, *Kultura*, u: *Enciklopedijski teološki rječnik*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., 571; Herbert VORGRIMLER, *Nuovo dizionario teologico*, Edizioni Dehoniane Bologna, Bologna, 2013., 184.

6 Usp. Rino FISICHELLA, *Kultura*, 571.

područje crkvenog angažmana predstavlja trajnu skrb oko očuvanja, produblji-
vanja i osuvremenjivanja prije zasađenih i oživjelih formi vjerskog izričaja i
života u određenoj kulturi. Već ove polazišne i uporišne točke dovoljno ukazuju
na to da je razlučivanje kulture trajna zadaća upravo ovog vida pastoralala. To je
razlučivanje za pastoral kulture važno ne samo u smislu očuvanja autentičnost
vjerskog izričaja i življenja na kulturnom areopagu društva već i stoga što se
sam taj pastoral obogaćuje i unapređuje u susretu s pozitivnim kulturnim do-
metima društva.

Ove istine istaknute su, dakle, primarno s ciljem ukazivanja na element teo-
loško-pastoralnog razlučivanja kultura iz perspektive vjere. Budući da je odnos
vjere i kulture nužno označen gore istaknutim označnicama važno ga je shvatiti
ne kao bilo kakav odnos, već kao stvarnost koja strukturalno podrazumijeva
razlučivanje kulture u pogledu prikladnosti povezivanja i napretka njezinih sa-
stavica u skladu i u povezanosti s elementima vjere. Ovo je razlučivanje, da-
kle, bitna pretpostavka bilo kojeg oblika pastoralala kulture; štoviše, ono je nje-
gova trajna sastavnica. Osuvremenjivanje pastoralala kulture stoga treba temeljiti
upravo na ovakvom razlučivanju. Projekti posvećeni osuvremenjivanju pasto-
ralala kulture zato ne bi smjeli biti pozicionirani na način svojevrsna neodređena
djelovanja, često improvizacijskog karaktera i bez jasnih uporišta u pogledu
shvaćanja kultura i subkultura, a osobito onih u gradskim sredinama. Teološko-
pastoralno razlučivanje kulturnih formi jedna je od prvih i nezaobilaznih sa-
stavica pastoralala kulture koja pastoralnim djelatnicima daje uvidjeti elemente
ne/povezivosti istih formi s evanđeoskim vrijednostima, ali koja, kako je ista-
knuto, naznačava i daljnje moguće korake povezivanja onih stvarnosti koje je
itekako moguće i potrebno povezati s evanđeoskom porukom.

Iako se ne smije poistovjetiti inkulturaciju i pastoral kulture, u nekom se po-
gledu može istaknuti da jedna važna činjenica vezana za inkulturaciju kao više
početnu aktivnost, po sebi, vrijedi i za pastoral kulture. Riječ je o nastojanju
ukazivanja na širi smisao ljudskog postojanja i napretka.⁷ Nije dakle dovoljno
da razlučivanje kultura zastane samo na upozoravanju na negativne pojave, ali
ni samo na crpljenju pozitivnih elemenata obogaćivanja iz kultura. Njegov je
cilj uzdizanje ljudskog života, kulture i napretka prema vječnom određenju.

7 Rino FISICHELLA, *Kultura*, 571: »Budući da su kulture snažno obilježene tehnikom i znanstvenim napretkom, vjera sa svoje strane ne smije sustati pokazivati širi smisao pravoga napretka koji nikada ne smije biti ograničen na razne oblike imanentizma.« Valja dodati da je povijest značenja termina 'inkulturacija', osobito sredinom XX. stoljeća, počela snažnije svjedočiti o njegovu značenju, između ostalih, upravo pod vidom obogaćivanja i oplemenjivanja kulture. Teološki naglasci Drugog vatikanskog sabora vezani za kulturu prepoznati su posebno pod vidom njezina shvaćanja kao stvarnosti kojom čovjek i društvo ostvaruju sebe. Usp. Efoé-Julien PÉNOUKOU, *Inculturazione*, 690-691.

Tek tako on postiže svoj pravi smisao. Ovakvo razlučivanje stoga nije tek prigodna pastoralna aktivnost već ključna sastavnica djelovanja iz vjere.

1.2. Prihvatanje pozitivnih elemenata kulture

Razlučivanje kultura iz vjerske perspektive nipošto ne znači samo traženje negativnih elemenata kultura već nužno i njezinih pozitivnih sastavnica na kojima se može graditi napredak u povezivanju s elementima vjere. Upravo je ovo element koji Drugi vatikanski koncil posebno ističe u odnosu na ponašanje Crkve prema kulturi (usp. GS 57-62). No čini se da je upravo izostanak traženja pozitivnih elemenata suvremenih kultura te inzistiranje samo na prokazivanju njihovih negativnosti jedan od glavnih čimbenika razdora u odnosu vjere i kulture danas. To ne znači napuštanje nužne kritičnosti u pogledu ukazivanja na negativne elemente kultura; no svakako bi trebalo značiti napuštanje prakse zatvaranja pastoralne kulture isključivo u oblike kritičnosti spram kulture, što je velik problem tolikih crkvenih zajednica i krugova danas.

Pozitivni elementi kulture govore o napretku i veličini ljudskog duha, pozvanog trajno razvijati i usavršavati od Boga mu dane mogućnosti. K tome aktualizacija ovih pozitivnih elemenata čini, među ostalim, važnu pretpostavku uzdizanja ljudskog duha prema vječnoj mudrosti.⁸ Ti elementi govore dakle o veličini i vrijednosti čovjeka i njegovih nastojanja oko dobra. S druge strane, ti su elementi prilika za trajno oplemenjivanje i usavršavanje oblika pastoralnog djelovanja, od kojih su mnogi skloni 'okoštavanju' i pretvaranju mnogih pastoralnih dinamizama i izraza samo u očuvanje formi djelovanja koje nužno zahtijevaju promjenu. Upravo ova tvrdnja govori o dodatnoj važnosti takvog pozicioniranja pastoralne kulture koji će biti pozoran na pozitivno, kreativno i ono što unapređuje ljudski duh u suvremenoj kulturi. Upravo takav način djelovanja omogućava i samom pastoralu kulture ostati kreativnim i trajno osuvremenjenim.

1.3. Drugačiji odnos u pogledu vrednovanja znanstveno-tehnološkog djelovanja

Ne umanjujući značenje opasnosti od tehnocentrizma, kao jedne od dominantnih odrednica suvremene kulture,⁹ pastoralu kulture drugačiji bi, u mnogih

⁸ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Sacrosanctum Concilium. Konstitucija o svetoj liturgiji* (4. XII. 1963.), br. 11, 57, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. (dalje: SC).

⁹ Više o tome vidi: Massimiliano PADULA, *La pervasività della tecnica nel determinare un contesto umano nuovo*, u: *Orientamenti pastorali*, LXIV (2016.), 12, 11-12.

segmentima pozitivniji i konstruktivniji, odnos sa svijetom znanosti i tehnologije danas ipak trebao puno više postajati glavnom sastavnicom ukupnog vrednovanja pozitivnih elemenata ljudskog napretka. U velikom se dijelu slučajeva s obzirom na aktualizaciju pastoralne kulture danas može ustvrditi nastojanja oko konstruktivna i pozitivna odnosa prema dobrim elementima ljudskog razvitka. No čini se kako se još uvijek ne može ustvrditi da je takav odnos postao trajnom i konstruktivnom oznakom tolikih segmenata pastoralne kulture. K tome u tolikim se slučajevima može jasno uočiti nastojanje oko pretežita bavljenja prokazivanjem negativnih strana tehnološkog razvitka i svojevrsnom grčevitom borbom samo s takvim pojavnostima. Ovom se tvrdnjom ne želi dovesti u pitanje nužna nastojanja oko ukazivanja na one elemente kultura koji su negativni i nespojivi s evanđeljem. No također se mora jasno istaknuti da se pastoral kulture kao takav ne smije svoditi samo i isključivo na to nastojanje.

U odnosu na pitanje odnosa prema znanstveno-tehničkom djelovanju suvremenog čovjeka postaje jasno da se pastoral kulture nužno mora profilirati kao višeslojna i bogata stvarnost, sposobna uključiti različita nastojanja koja će pomoći integralnom uključivanju pozitivnih doprinosa ljudskog razvitka u cjelovit poziv čovjeka, pa i u njegovu duhovnu sastavnicu. Ukoliko se ozbiljno uzme u obzir istina da je tehnološko-znanstveno napredovanje, unatoč zamkama i opasnostima, također izričaj čovjekove obdarenosti mogućnošću trajnog usavršavanja sebe i svijeta, što predstavlja jednu od temeljnih sastavnica njegova poziva, onda se ni elementi pastoralnog ponašanja i djelovanja u odnosu na ove stvarnosti ne mogu izuzeti od napora osuvremenjivanja u pogledu pozitivna sagledavanja ljudskog napretka.¹⁰ U protivnom je odnos prema tom napretku u opasnosti od svođenja na elemente nekih 'bojovnih' pristupa iz prošlosti čiji se prizvuci posebno pogubno prepoznaju u pogledu ove teme. Zato je važno da se u cijeloj crkvenoj zajednici gaji nastojanje oko stvaranja mentaliteta pogodna za drugačiji, uvijek suvremeniji način usvajanja i razumijevanja znanstveno-tehnoloških dometa i elemenata življenja.

1.4. Trajno nastojanje oko izražavanja vjere jezikom shvatljivim u lokalnoj kulturi

Jedan od ključnih elemenata u pogledu odnosa vjere i kulture svakako je jezik kojim se vjera naviješta i prenosi. Jezik je po sebi ključna sastavnica ljudske kulture. Kao takav predstavlja temeljnu pretpostavku za izražavanje i pre-

¹⁰ Usp. Nikola VRANJEŠ, On the Theological-Practical Importance of the Relation between a Scientific Paradigm of Understanding of Man, the World and the Universe and the Paradigm of Faith, u: *Bogoslovni vestnik*, 79 (2019.), 1, 38.

nošenje vjere. Stoga i jezik teologije, liturgije, pobožnosti i drugih sastavnica vjerskog života nužno predstavlja ključno susretnište s kulturom vremena. Pritom je važno uočiti da se jezik navedenih vjerskih sastavnica života nipošto ne smije poistovjećivati s jezikom ljudskih kultura kao takvih. Jezik vjere nužno zadržava vlastite posebnosti koje mu jamče unutarnju koherentnost i jasnoću. No ta tvrdnja ne umanjuje važnost trajnog nastojanja u pogledu shvatljivosti jezika vjere u suvremenoj, a osobito u lokalnoj kulturi, budući da bi strukturno zanemarivanje takvog nastojanja u konačnici vodilo prema oblicima nepriopćivosti i nerazumljivosti vjere u kulturi.

Iako je, s obzirom na današnja evangelizacijska i inkulturacijska nastojanja, problem jezika u pogledu priopćivosti, shvatljivosti i prihvaćanja vjerskih sadržaja izuzetno složeno i izazovno pitanje, ipak je nužno zaustaviti se na teološko-praktičnom razlučivanju barem nekoliko elemenata čije drugačije sagledavanje vodi prema drugačijem, moglo bi se reći, suvremenijem pozicioniranju današnjega pastoralne kulture. U tome je smislu osobito vrijedno uočiti nastojanje pape Franje oko isticanja važnosti novog simboličkog govora,¹¹ koji u kontekstu obnovljena djelovanja u prenošenju vjere u pogledu teologije ljepote predstavlja paradigmu drugačijeg pozicioniranja i katehetskog i ukupnog pastoralnog djelovanja.¹² Kao što je uočljivo, Papa u pogledu bogatstva priopćivosti vjere u okviru *viae pulchritudinis* Crkvu potiče na traženje novih oblika i načina, tj. novih izraza i simbola u približavanju Božje riječi različitim kulturama (usp. EG 167). Papina se nakana, očito, ne sastoji u apsolutiziranju *viae pulchritudinis* kao jedino važnog segmenta unutar dinamika evangelizacije, inkulturacije i samog pastoralne kulture. No ovakav njegov govor pomaže dublje sagledati problematiku, uočiti nosive točke problema s obzirom na pitanje jezika te pronaći nadahnuća za istinsko i prikladno osvremenjivanje.¹³

11 FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o navještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 163, Zagreb, 2013., br. 167, (dalje: EG): »Prije nego je potrebno, dakle, da izgradnja u *viae pulchritudinis* bude uključena u prenošenje vjere. Poželjno je da svaka partikularna Crkva promiče korištenje umjetnosti u svojem evangelizacijskom djelu, nadograđujući na bogatstva iz prošlosti, ali služeći se također širokim spektrom suvremenih izraza, s ciljem da se vjera prenosi na novom „jeziku prisposoba.“ Moramo imati dovoljno hrabrosti da pronađemo nove znakove, nove simbole, nove oblike u koje ćemo uobličiti i prenositi Božju riječ, te različite oblike ljepote koji se očituju u raznim kulturnim sredinama, uključujući i one nekonvencionalne načine izražavanja ljepote, koji za blagovjesnike mogu imati malu važnost, ali su postali osobito privlačni za druge.«

12 Usp. Ignazio SANNA, *Esiste ancora una catechesi degli adulti*, u: *Orientamenti pastorali*, LXVIII (2020.), 3, 21.

13 U ovome je pogledu osobito važno zamijetiti razliku govora pape Franje u odnosu na njegove prethodnike, ali i u odnosu na načine čiji je aktualizaciju većina vjernika vjerojatno priželjkivala od njega. To se posebno odnosi na činjenicu da Papa, ne dovodeći u pitanje važnost dogmatskih ili naučiteljskih izričaja, osobitu važnost pridaje načinima navještanja koji pogoduju pobuđivanju istinskog vjerskog iskustva i obraćenja. U svezi s važnošću i značenjem takve promjene naglaska s obzirom na ovaj vid papinske službe, talijanski teolog Severino Dianich donosi zanimljivo razmišljanje: »Jasno, ne radi se o tome da bi učiteljstvo trebalo odustati od akribičkog tumače-

Na tome tragu može se uočiti da je u prošlim stoljećima, a dijelom i danas, naglasak u pogledu jezika priopćavanja vjerskih sadržaja, evangelizacije i inkulturacije, te kateheze, bio na spoznajnim i doktrinarnim elementima i oblicima govora, kao i na onim apologetskim. Iako će takvi elementi govora uvijek biti nužni, ipak je važno uočiti da, osobito u pogledu inkulturacije i pastoralne kulture, nipošto ne mogu biti jednim reprezentativnim jezičnim formama približavanja kulturi. I same jezične oblike izražavanja spoznaje i nauka potrebno je osuvremeniti, a osobito jezik apologetike. Taj će jezik također uvijek biti nužan, no njegove izražajne forme ne smiju biti zatvorene u okvire npr. kasne antike ili srednjega vijeka. Danas je potreban jezik nove apologetike vjere,¹⁴ sposobne na pozitivan i kulturno dohvatljiv način prenositi ljepotu kršćanske poruke. Upravo je to jedan od preduvjeta trajnog oživotvorenja kulturne atraktivnosti vjere.¹⁵

Navedeni uvidi pomažu dubljem prepoznavanju značenja teološko-pastoralne osjetljivosti za simboličku dimenziju govora vjere. Upravo je toj dimenziji, posebno aktualiziranoj u liturgijskom govoru, potrebna trajna i pozorna skrb pastoralnih djelatnika. Manjak takve skrbi (što je, nažalost, prečesta pojava) nužno vodi u kulturnu nepriopćivost vjerskih jezičnih formi. Jedna je od stvarnosti kojoj bi, u vidu trajnog osuvremenjivanja glede istaknute dimenzije, trebalo posvećivati daleko više pozornosti izražajnije gajenje sposobnosti pripovjedačkog načina govora prožeta prikladno prikazanim vjerskim sadržajima te osobito korištenjem novih mogućnosti izričaja (usp. EG 167). Ova se potreba pokazuje tim važnijom u današnjoj kulturi u kojoj se pitanje priopćivosti i

nja onoga što bi bio ispravan jezik potreban da se sačuva autentična vjera i da se u Crkvi promoviraju dogmatski dekreti i zakoni. No, to je samo dio službe biskupa i pape, k tome nužan poglavito u trenucima opasnih devijacija od autentične vjere... Onda kad je nužno trebat će znati odrediti način izvršenja vlasti, ali bi bila zabluda i iluzija misliti da je za hod kršćanskog naroda od minorne važnosti svakodnevna praksa papina propovijedanja. Takav način rada učiteljstva – na kolokvijalni, a ne dekretalni način – otvara mogućnost papi da ga poslušaju i oni koji se sumnjičavo odnose prema autoritetu u Crkvi, kao i oni koji ne vjeruju: "Jasno je kako Isus ne želi da budemo knezovi koji s prezirom gledaju one ispod sebe, već muškarci i žene iz naroda" (EG 271). Nezamislivo je da se *munus docendi* iscrpljuje u izricanju odredbi i definicija. Biskupi kao i papa, poput svakog muškarca i žene pripadnika kršćanskoga naroda, imaju obvezu komuniciranja vjere onima koji ne vjeruju. Papa evangelizira svaki dan, u najjužnijem smislu riječi, poput Krista koji govori onima koji su na marginama i onima koji su izvan Crkve. Ne bi to mogao činiti putem definicija, dekreta, motuproprija, već razgovorom, intervjuima, dijalozirajući i verbalno propovijedajući putem dnevnih homilija, u kojima riječ Božja, preko masmedija, dolazi u srca mnogobrojnih ljudi, uključujući i nevjernike...« Severino DIANICH, Učiteljstvo pape Franje – nove perspektive, u: *Riječki teološki časopis*, 24 (2016.), 2, 348-349. Ovaj autor, pri kraju navedenog osvrta, ističe kako se ovdje ne radi samo o određenom načinu Papina očitovanja pastirske ljubavi već o znakovima promjene u radu učiteljstva. Usp. *Isto*, 349.

14 U tome pogledu papa Franjo ističe potrebu za razvijanjem tzv. 'kreativne apologetike'. Usp. EG, br. 132. Zanimljivo je uočiti da potrebu za takvom apologetikom Papa ne ističe samo u govoru o evangelizaciji već na njezino proučavanje osobito poziva na crkvenom sveučilištima, fakultetima i institutima, što dodatno podcrtava njezinu važnost za Crkvu. Usp. FRANJO, *Veritatis gaudium – Radost istine. Apostolska konstitucija o crkvenim sveučilištima i fakultetima* (8. XII. 2017.), Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 180, Zagreb, 2018., br. 5.

15 Usp. Antonio SCATTOLINI, *Il ruolo dell'arte e dell'immagine*, u: *Orinetamenti pastorali*, LXVIII (2020.), 3, 66.

prihvatljivosti vjere ne tiče samo teme sadržaja već, u mnogim slučajevima, poglavito teme iskustva vjere. Upravo je spomenuti način govora jedan od najpogodnijih s obzirom na otkrivanje i gajenje elemenata autentičnog vjerskog iskustva.¹⁶ Pritom nipošto nije dobro upasti u zamku isključivosti određene vrste ili forme govora. U vjerskom životu nije dovoljan pripovjedački govor; nužno je gajiti i doktrinarni, slavljeničko-molitveni i druge oblike. Samo usvajanje i gajenje različitih oblika jezika vjere nudi cjelovitiji pogled na stvarnost vjere, kao i na ulaženje u dubine približavanja otajstvu.

1.5. Posebna pozornost za gajenje kulture susreta i dijaloga

Element gajenja kulture susreta i dijaloga u pastoralu kulture stavljen je na kraj isticanja elemenata osvremenjivanja ovog vida pastoralne kulture ne zato što bi bio manje važan od ostalih već obrađenih već zato što ih on sve obuhvaća i prožima te što u njemu na neki način imaju cjelovitu poveznicu. On im svima u određenom smislu predstavlja i cilj. Dijalog sa suvremenim svijetom isuviše je široka tema da bi bila obrađivana ovdje. Riječ je, naprotiv, samo o onom aspektu dijaloga koji se tiče odnosa prema kulturi u pastoralu Crkve, preciznije, u pastoralu kulture. Ponajprije treba naglasiti da je dijalogiziranje sa suvremenim svijetom i kulturom jedna od osnovnih postavki teologije Drugog vatikanskog sabora u pogledu odnosa Crkve i svijeta te Crkve i kulture (usp. GS 62).¹⁷ K tome Sabor je značenje promjenjivosti kulture toliko jasno naznačio da je dijalog zapravo temeljni preduvjet realnog odnosa prema kulturi (usp. GS 54). Već iz ovih temeljnih postavki može se jasno zaključiti da je i za bilo koji oblik realnog pastoralnog djelovanja, a onda osobito za pastoral kulture, dijalog od ključna značenja.

Ovaj se element u pastoralu kulture treba osvremeniti u nekoliko vidova. Može se zaključiti da je povijest dijaloga Crkve i kulture tijekom XX. stoljeća, s jasnim i snažnim evangelizacijskim iskoracima, bila dobrim dijelom označena i svojevrsnim ne/snalaženjima u pogledu novijih kulturnih formi. Papa Ivan Pavao II. učinio je značajne korake u smislu promicanja dijaloškog odnosa spram suvremene kulture te upravo taj odnos i razlučivanje kultura zacrtao kao jednu od temeljnih točaka crkvenog djelovanja u odnosu na kulturu.¹⁸ Danas

16 Usp. Antonio SCATTOLINI, *Il ruolo dell'arte e dell'immagine*, 67.

17 Više o razlučivanju dijaloškog odnosa Crkve i svijeta te Crkve i kulture u pastoralnoj konstituciji Drugoga vatikanskog sabora *Gaudium et spes* vidi u: Walter KASPER, Trajno značenje Drugoga vatikanskog sabora za Crkvu, u: *Koncil u Hrvatskoj. Zbornik radova teološkog simpozija u povodu 30. obljetnice Drugoga vatikanskog sabora*, Crkva u svijetu, Split, 1996., 24-27.

18 Ovaj je Papa u početnim godinama svoga pontifikata upravo razlučivanje kultura i dijalog s njima postavio cijeloj Crkvi kao svojevrsan orijentir djelovanja u pogledu čovjeka kao takvog. Usp. IVAN PAVAO II., Papinskom vijeću

pontifikat pape Franje u ovome pogledu zasigurno predstavlja sasvim novo razdoblje susreta sa suvremenim kulturama. No ono što naznake pastoralne prakse pokazuju svakako je činjenica da se mnogi drugi subjekti i ambijenti crkvenog života trebaju daleko snažnije aktivirati u ovom pogledu, a posebno u vidu pastoralne kulture.

Papa Franjo u pogledu evangelizacijskog djelovanja danas posebno naglašava potrebu angažmana oko buđenja temeljnih vrednota (usp. EG 74). Iako se ne smije poistovjetiti evangelizaciju kao takvu s pastoralom kulture, ipak se mora ustvrditi da se odjek ovog naglaska u pogledu ovog vida pastoralne kulture svakako tiče ponajprije takvog djelovanja koje će biti u prvom redu usmjereno na čovjekove temeljne težnje i na njihovo oplemenjivanje.¹⁹ Dijalogizirati s kulturom suvremenog čovjeka treba krenuti s tih polazišta, a manje s polazišta nametanja vjerskih formi do kojih osobe tek trebaju doći. Dijalog u pastoralu kulture zato prvotno treba biti označen nastojanjem da se prepozna i čuje ono što osobe već nose u sebi i svojim životima i povijestima, a radi se u prvom redu i kod ogromne većine o težnji za sretnim i ispunjenim životom.²⁰ Treba dodati da je u smislu ovakvog dijaloga ključno nastojanje oko obnovljenog susreta Crkve s čovjekom u svijetu medija i u javnosti, kao i trajno nastojanje oko njegove kvalitete i produbljivanja.²¹

2. Poseban osvrt na osuvremenjivanje pastoralne kulture grada u svjetlu projekta *Rijeka EPK 2020*.

Specifičnost gradskih kultura i subkultura osobito je osjetljivo područje u pogledu pitanja povezanosti vjere i kulturnih elemenata te osuvremenjivanja pastoralne kulture. Zato kultura i subkulture u gradu predstavljaju poseban poziv za pastoralni angažman crkvene zajednice, kao i za unapređenje elemenata i modela tog angažmana. Više je specifičnih razloga za ove tvrdnje. Grad je, u određenom pogledu, raspoznavni oblik ljudskog načina življenja u gotovo svim kulturama svijeta. Urbane su kulture, u nekom pogledu, pokazatelji dometa

za kulturu, Vatikan, 18. 1. 1983., u: PAPINSKO VIJEĆE ZA KULTURU, *Antologija tekstova papinskog učiteljstva od Lava XIII. do Ivana Pavla II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010., 1366-1375.

19 Usp. Salvatore SORECA, »Annunciare«. Per una pastorale decisamente missionaria, u: *Orientamenti pastorali*, LXIII (2015.), 6, 37-39.

20 Nikola VRANJEŠ, Inkulturacija kao postulat nove evangelizacije, u: *Riječki teološki časopis*, 23 (2015.), 2, 288: »Kako bi se to doista moglo i događati na prikladan način, važno je da se otvorenost i gostoljubivost kršćanske zajednice danas dijaloški usmjeri u prvome redu na susret s onim što ljudi egzistencijalno već u sebi nose, a to je u prvom redu težnja za srećom i za ostvarenim životom. Ta težnja (makar često nesvjesno tematizirana) ispravno shvaćena već u sebi predstavlja težnju za Bogom u čijem je zajedništvu čovjekova istinska sreća i ostvarenje.«

21 Usp. Jerko VALKOVIĆ, *Crkva i svijet medija. Mogućnost susreta i različitost perspektiva*, Glas Koncila, Zagreb, 2013., 122-123.

ljudske kulture općenito. K tome gradske su kulture i subkulture podložne daleko bržim promjenama od onih u nekim drugim sredinama. Različiti društveni procesi upravo u gradu najsnažnije i najprodornije utječu na kreiranje novih kultura, a osobito novih subkultura.²² Ovo je sasvim razumljivo uzme li se u obzir činjenica da je »grad, preciznije rečeno, najstariji i najkreativniji način koji čovjek poznaje za davanje prostornog oblika društvenim odnosima«. ²³

Sve navedeno jasan je pokazatelj potrebe sasvim posebne pastoralne pozornosti crkvene zajednice u odnosu na aktualizaciju što suvremenijeg i što kvalitetnijeg pastoralne kulture u gradu.²⁴ Projekt *Rijeka EPK 2020.*, u pogledu razlučivanja teme osvremenjivanja modela pastoralne kulture u pastoralu grada, riječkoj mjesnoj Crkvi treba predstavljati sasvim poseban poziv i izazov. Iako Rijeka po sebi u mnogim segmentima života ne može reprezentirati sve, a pogotovo ne najveće svjetske gradske sredine, ipak može u velikoj mjeri reprezentirati odnos mnogih društvenih sastavnica, pa tako i Crkve, prema suvremenoj kulturi grada, osobito u hrvatskom, ali i u bližim europskim društvenim ambijentima. Prva je od stvarnosti koju ovaj grad u dobroj mjeri reprezentira, barem u hrvatskim okvirima, kulturna raznolikost i bogatstvo. Jasno je da se, dok se govori o ovoj temi, nužno treba spomenuti i činjenicu kulturnih formi koje nisu sklone kršćanskoj poruci, ili pak nisu spojive s njom. No tu općevažecu činjenicu moguće je zamijetiti vezano i za sve druge gradske sredine. Ona po sebi ne smije predstavljati razlog odustajanja od dijaloga s kulturama i subkulturama grada, štoviše. Kršćanima bi i nesklone i protivne forme kulture trebale biti barem pozivom na preispitivanje vlastitih modela svjedočenja i traženja načina kreativnije nazočnosti u kulturi grada. Kulturna je raznolikost, u nekom pogledu, poticaj za kreativni pastoral kulture u gradu. U ovome je pogledu osobito bitno ukazati na važnost odmaka od zamke izbjegavanja susreta s nekonvencionalnim modelima kulturnog izraza u gradu, koji brojni pastoralni djelatnici snažno prakticiraju. Ti nekonvencionalni modeli mogu imati malenu važnost u pogledu očitovanja jezika vjere, no za njihove aktere najčešće imaju veliku vrijednost u mnogim drugim pogledima (usp. EG 167). Zato ih subjekti

22 Usp. Vincenzo ROSITO, Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea, u: *Orientamenti pastorali*, LXVII (2019.), 5, 26-29; Stipe NIMAC, *Pastoral grada*, Ravnokotarski cvit, Lepuri, 2008., 7-16.

23 Usp. Vincenzo ROSITO, Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea, 28.

24 EG, br. 73-74: »Nove kulture neprestano se rađaju u tim velikim prostranstvima, gdje kršćani nisu više uobičajeni tumači i tvorci značenja. Umjesto toga, oni sami iz tih kultura preuzimaju jezike, simbole, poruke i paradigme koji pružaju nove pristupe životu, koji su često u opreci s Isusovim evanđeljem. U gradovima se rađa i sve se više razvija potpuno nova kultura... To iziskuje od nas da pronađemo inovativne prostore i mogućnosti molitve i zajedništva, koji će biti privlačniji i bremenitiji značenjem za stanovnike gradova... Potrebna je u tome smislu evangelizacija koja će biti kadra rasvijetliti nove načine odnosa s Bogom, drugima i okolinom, i koja pobuđuje nove vrijednosti. Nužno je doći tamo gdje se oblikuju nove priče i paradigme, doprijeti s Božjom riječju do najdubljih srži duše gradova.«

pastorala kulture u gradu ne bi smjeli prelako ni 'otpisivati' ni banalizirati već nužno razlučivati dublje korijene njihova postojanja te tražiti načine dijaloga.

Ne bi bilo dobro navedene tvrdnje shvatiti u nekom površnom pogledu pastoralnog uljepšavanja izvanjske stvarnosti, dok njezina unutrašnjost, tj. unutarnji načini aktualiziranja modela pastorala kulture ostaju manje-više isti. Ova se napast neprestano uvlači u pastoralno djelovanje, a ovdje je posebno važno podcrtati njezinu pogubnost, budući da pastoral kulture među prvima pokazuje pogubne učinke neprikladnih modela djelovanja. Stoga osuvremenjivanje modela pastorala kulture u gradu nije tek pitanje dodavanja malo novog površinskog sjaja na stare i uhodane modele angažmana. Ova tema upućuje na dubok i korjenit zaokret u pogledu susreta s kulturama i subkulturama grada, u čemu treba istaknuti presudnu ulogu prikladne teološke uređenosti modela djelovanja. U vidu takve uređenosti nužno je važnom označiti također goruću potrebu sofisticirane, trajno osuvremenjivane i kompetentne teološke prisutnosti (osobito u vidu praktične teologije) u pogledu prikladnog i što realnijeg pastoralnog vrednovanja različitih kulturnih pojavnih formi u gradu.²⁵ Upravo ova tema teolozima i pastoralnim djelatnicima danas jasno daje do znanja da više nije dovoljno 'svisoka' samo pokušavati odmjeravati kulturne forme grada većinom u njima tražeći negativne elemente u vidu kritike (što također ostaje sastavnicom djelovanja) već je najprije nužno za teologiju, a osobito onu praktičnu, u samo proučavanje i razlučivanje formi kulture utkati i poštivati činjenicu gradskih kultura kao teoloških mjesta. Neki autori to opisuju kao 'urbani obrat' (*urban turn*) u teologiji u odnosu na razlučivanje kulture.²⁶ Time se još jednom prepoznaje važnost sagledavanja mnogih kulturnih formi grada kao poticaja za kreativno pastoralno djelovanje.

Jedan od elemenata pastoralnog obrata, koji se u sebi već odavno trebao podrazumijevati u kršćanskom djelovanju, svakako je razlučivanje u smislu osluškivanja stvarnosti i prepoznavanja Božjeg djelovanja već prisutnog u njoj. Naime stalna je napast, osobito uočljiva u pogledu pastorala kulture u gradu, trajno nametanje pastoralnih izričaja više 'odozgo' kao i pokušavanja uokvirivanja kulture grada samo u tradicionalne kršćanske modele. Papa Franjo često pastoralnoj napasti izvanjskog i često umjetnog pokušaja 'stvaranja' Božje prisutnosti u kulturnom ambijentu sa strane čovjeka očito želi doskočiti ističući važnost prepoznavanja istine da je Bog već prisutan u kulturnom ambijentu, pa i u onom gradskom. Stoga je poziv kršćana otkrivanje njegove skrivene prisutnosti koja prethodi angažmanu čovjeka, a ne pokušaj neprirodna 'stvaranja'

25 Usp. Vincenzo ROSITO, Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea, 32-35.

26 Usp. Isto, 32.

te prisutnosti.²⁷ A čini se da upravo takvih pokušaja ne nedostaje u pastoralu kulture grada.

Pritom ovdje odmah treba dodati tvrdnju kako ovi uvidi nipošto ne podrazumijevaju odustajanje od projekata pastoralne kulture u gradu. Štoviše, upravo će osmišljavanje i aktualizacija prikladnih i suvremenih pastoralno-kulturnih projekata u gradu danas, za kojima se u pastoralu kulture osjeća vrlo snažna potreba, biti moguće tek na temelju ovakvog uključivanja kulturnih pojavnosti u samo teološko-praktično istraživanje i razlučivanje. Takvi bi projekti trebali odražavati nastojanje drugačije pastoralne nazočnosti u gradu putem osuvremenjenih oblika i jezika te načina projekcijskog pastoralnog izraza prikladnog za suvremeno urbano područje. Takvi projekti također nužno trebaju podrazumijevati i povezivanje s drugim kulturnim projektima grada, tj. s njihovim sastavnicama spojivim s kršćanskom porukom. Možda je upravo projekt *Rijeka EPK 2020.* bio izvrsnom prilikom za to, a manje za određene tipično, a moglo bi se reći i isključivo unutarcrkvene pastoralne projekte. Ove naznake ukazuju i na od njih neodvojivu potrebu aktualiziranja takvih pastoralno-kulturnih projekata u gradu koji podrazumijevaju sasvim specifičnu razinu pastoralne fleksibilnosti i otvorenosti koja, s jedne strane, podrazumijeva vjernost poruci evanđelja, a s druge strane omogućava puno širu dohvatljivost vrlo različitog spektra kulturnih pojavnosti, pa i onih koje se tek trebaju susresti sa svjetlom i porukom evanđelja (usp. CV 32-38).

Pastoral kulture u gradu posebno je područje aktualizacije oblika kreativna i inovativna pastoralnog izričaja. Takav bi izričaj morao biti jednim od ključnih elemenata njegova osuvremenjivanja. Pritom je važno naglasiti da se ovdje pod kreativnošću i inovativnošću u pastoralu ne podrazumijevaju improvizacije i neodgovornost već djelovanje utemeljeno u vjerskim zasadama i utvrđeno na jasnim crkvenim kriterijima koji mu omogućuju slobodan izričaj u novosti na

27 EG, br. 71: »Moramo promatrati naš grad kontemplativnim pogledom, odnosno pogledom ispunjenim vjerom, koja otkriva onoga Boga koji stanuje u njegovim kućama, na njegovim ulicama, na njegovim trgovima. Bog svojom prisutnošću prati iskreno traženje u koje se upuštaju osobe i skupine da pronađu potporu i smisao svome životu. On živi među građanima promičući solidarnost, bratstvo, želju za dobrim, istinu, pravdu. Ta se prisutnost ne smije neprirodno stvarati, već treba biti otkrivena i pronađena. Bog se ne skriva onima koji ga traže iskrena srca, premda to čine nasumce, na neodređen i nejasan način.« Takvu teologiju Božje prisutnosti, koja vjernicima predstavlja poziv na otkrivanje i prepoznavanje Božje blizine u stvarnom i realnom okviru vlastitog životnog stanja, ali i stanja društva, papa Franjo osobito ističe i u pobudnici mladima: »Mladi, Isus vas ne prosvjetljuje izdaleka ili izvana, nego polazeći od same vaše mladosti, koju dijeli zajedno s vama. Vrlo je važno za vas da razmišljate o Isusu mladiću kako je prikazan u evanđeljima, jer je on bio doista jedan od vas i u njemu se mogu prepoznati mnogi aspekti karakteristični za srca mladih...«, FRANJO, *Christus vivit – Krist živi. Posinodska apostolska pobudnica svetoga oca Franje mladima i cijelome Božjem narodu* (25. III. 2019.), Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 184, Zagreb, 2019., br. 31 (dalje: CV).

koju Duh Sveti uvijek potiče Crkvu.²⁸ Istinski susret s projektima poput *Rijeka EPK 2020.* i sličnima koji dolaze u budućnosti moguć je samo na obzorima takvog pastoralna. Pastoral kulture grada uvijek je u snažnoj potrebi inovativnih i kreativnih projekata kulturnog tipa. Papa Franjo Crkvu potiče upravo na takvo djelovanje u odnosu na gradske sredine (usp. EG 73). Ovakvo djelovanje potiče crkveni pastoral na, s jedne strane, izbjegavanje improvizacijskih neodgovornosti u djelovanju, ali, s druge strane, na uvijek snažnije iskorake prema suvremenoj kulturi.²⁹

2.1. Kulturna i kršćanska kulturna baština grada i pastoral kulture

Iako je puno elemenata koji zahtijevaju dodatnu teološko-pastoralnu razradu u pogledu osuvremenjivanja modela pastoralna kulture u gradu, jedan se u tome pogledu ipak ističe. Riječ je o kulturnoj baštini grada u cjelini, a posebice onoj kršćanskoj. Odnos prema ovom elementu djelovanja danas na poseban način pokazuje stanje pastoralna kulture. Pritom je važno ne poistovjetiti kulturnu baštinu Crkve i kršćanstva s kulturnom baštinom općenito. Crkvena kulturna dobra u gradu i inače prožeta su dubokom teološkom notom i određenosti. No i svi drugi pozitivni i vrijedni elementi ljudske kulturne baštine grada zaslužuju poštovanje i promociju i sa strane kršćana. U tome je pogledu pastoral kulture u gradu danas pred posebnim iskušenjima.

Među prvim elementima osuvremenjivanja važno je uočiti značenje određenog pastoralnog odmaka od načina djelovanja koji ide samo za tim da kršćani reprezentiraju 'ono što oni imaju' od kulturne baštine u gradu. Ovakav odmak danas je nužno aktualizirati daleko više nego u nekim prošlim razdobljima. Uz nastojanje predstavljanja kršćanska baštine nužno je dakle puno više poraditi na prepoznavanju vrijednosti i na uvažavanju drugih oblika kulturnih izraza u gradu. Može se postaviti pitanje nije li i prigodom aktualizacije projekta *Rijeka EPK 2020.* došlo do svojevrsna 'kratkog spoja' između kršćana i lokalne grad-

28 U tome je pogledu osobito vrijedno uočiti poticaje koje papa Franjo donosi u petom poglavlju pobudnice *Evangelii gaudium*, koje je naslovljeno *Duhom ispunjeni evangelizatori*, a osobito br. 264-270. O značenju Duha Svetoga u evangelizaciji u misli pape Franje više vidi: Richard PAVLIĆ, *Duhom ispunjeni evangelizatori*, u: *Diacovensia*, 27 (2019.), 4, 693-697.

29 Nikola VRANJEŠ, Crkva koja izlazi. Aktualnost apostolske pobudnice *Evangelii gaudium* pape Franje: *Diacovensia*, 22 (2014.), 4, 452: »Kao što je moguće uočiti, jedna od temeljnih potreba današnjeg pastoralna je potreba da postane kreativniji i inovativniji. To je preduvjet snažnijeg izlaska Crkve prema našim suvremenima osobito u gradskim sredinama. U gradovima se na poseban način pokazuju plodovi novih kultura u koje su uključeni njihovi stanovnici... Kreativni pastoral nužan je kako bi se izbjegla, s jedne strane, tzv. 'rutinizacija' djelovanja, a s druge strane, kako je već istaknuto, 'bezglavo i besciljno' djelovanje. Očito je mudro razlučivanje put koji ide između tih ekstrema i koji omogućuje otkrivanje uvijek novih načina djelovanja i kreativnih pristupa s različitim oblicima izraza koji će omogućiti snažnije približavanje današnjem svijetu. Na taj način moći će se ostvarivati jedan od temeljnih zahtjeva evangelizacije, a taj je da se shvati i ostvaruje kao inkulturacija.«

ske kulture upravo u vezi s ovim pitanjem, budući da se kršćansku kulturnu baštinu vidjelo gotovo kao jedan pol stvarnosti, dok je urbana gradska kultura, kojom je bio prožet projekt, u svijesti vjernika i mnogih pastoralnih djelatnika ostala drugi, gotovo 'strani' pol kulturne stvarnosti. Jasno je da su mnoga nastojanja kršćana bila prožeta istinskom željom za pravim susretom i dijalogom s lokalnom kulturom i subkulturama Rijeke, no iskreno teološko-pastoralno promišljanje ne može ne uočiti i spomenuti problem.

Važan, u nekom pogledu središnji element u pogledu osvremenjivanja pastoralne kulture u gradu element je teološko-pastoralne promjene mentaliteta i podizanja svijesti kršćana s obzirom na važnost umjetničko-kulturnog izraza za inkulturaciju i evangelizaciju (usp. GS 62). Ovaj je element istaknut posebno zato što ravnodušnost mnogih (možda i premnogih) vjernika i pastoralnih djelatnika u odnosu na ovu temu poprima zabrinjavajuće razmjere, a u određenim slučajevima prerasta u pravi 'zazor' od suvremene kulture i umjetnosti. Iako se ovdje ne može razvijati detaljna analiza uzroka pojava ove vrste, čini se da su korišteni nerazumijevanja vezani i za teološku podlogu u mentalitetu i svijesti vjernika, pa bi upravo na tome planu pastoralno i katehetsko zalaganje trebalo osobito osvremenjivati. Kako bi bilo moguće ostvarivati promjenu mentaliteta i svijesti vjernika o značenju pozitivna djelovanja u pogledu važnosti vrednovanja umjetničkog izričaja, nužno je iznova pastoralno-katehetski aktualizirati vrijednost simbolike umjetnosti i kulturnog izričaja općenito u pogledu upućivanja ljudskog duha na otajstvenu stvarnost. Vjerska umjetnička dobra ne definiraju već upućuju *na*, tj. na jedan više intuitivan duhovni način potiču na susret s božanskim.³⁰ Tako ona u određenom pogledu služe za ostvarivanje integracije i sinteze vjerskog doživljaja i spoznaje te osobito potiču na razvitak osjećaja divljenja, slavljenja i zahvalnosti. Takav način oplemenjujućeg djelovanja umjetnosti i kulturne baštine omogućava konkretnim osobama i zajednicama uključivanje vlastitih vjerskih slika, predodžbi, doživljaja i ideja u širi kontekst baštine zajednice te istodobno njihovo pročišćavanje i uzdizanje na uvijek više razine vjerske zrelosti.³¹

Upravo na ovoj točki za mnoge vjernike i pastoralne djelatnike dolazi do svojevrsna duhovnog i pastoralnog problema. Mnogi naime zastanu na određenoj točki duhovnog i kulturnog napretka smatrajući da je to dovoljno za njihov odgovoran i zreo vjerski život. Takvo pogubno ostajanje na određenoj točki vjerskog života s vremenom dovodi do nazadovanja ili upadanja u različite zamke od kojih fanatizam i fundamentalizam postaju sve opasnijim, pa i u po-

30 Usp. Antonio SCATTOLINI, *Il ruolo dell'arte e dell'immagine*, 68.

31 Usp. Antonio SCATTOLINI, *Il ruolo dell'arte e dell'immagine*, 68-69.

gledu odnosa vjere i kulture.³² K tome pojave slične vrste s vremenom dovode do gubitka žara i želje za evangelizacijom kulture.³³ Upravo je pastoral kulture u gradskim sredinama u pogledu ispravna promoviranja umjetničkog izričaja izvrsno sredstvo suočavanja s ovakvim opasnostima. Umjetnost naime u sebi uključuje skrivene intuitivne dinamizme koji ljudski duh mogu, često snažnije od ostalih stvarnosti, potaknuti na uzdizanje prema Bogu. A upravo je danas izuzetno aktualna pastoralna potreba pomoći vjernicima i svim drugim zainteresiranim ljudima u otvaranju duha za transcendentno, a manje za pokušaj svojevrsna 'ovladavanja' i 'upravljanja' otajstvom, što se kao zamka aktualizira u životu tolikih kršćana i, nažalost, pokazuje se samo drugačijom formom vjerske nezrelosti.³⁴ Zato je važno pomoći vjernicima i svim drugim ljudima putem evangelizacijskih i pastoralnih dinamizama u kulturnim dobrima doživjeti susret s višom stvarnošću. Kako bi to bilo ostvarivo, naviještanje evanđelja, kateheza i pastoral kulture nužno će morati snažnije uključivati aktualizaciju novih oblika govora, novih znakova i simbola, kojima će na suvremeniji način moći prenositi kršćansku poruku (usp. EG 167).

Zaključak

Tema osuvremenjivanja modela pastoralne kulture danas pokazuje se jednom od najaktualnijih teološko-pastoralnih tema. Ovaj vid osuvremenjivanja tiče se mnogih aspekata crkvenog djelovanja, od kojih je u ovom radu istaknuto nekoliko. Ponajprije se radi o potrebi prikladna razlučivanja kultura, prihvatanju pozitivnih dometa kulture te osobito drugačijem vrednovanju tehnološko-znanstvenog napretka. Pitanje jezika u pastoralu kulture te dijalog spram kulture izdvojeni su kao posebno aktualne teme u odnosu na koje crkveni pastoral nužno treba značajnije unaprijediti.

Pastoral kulture u gradu te odnos prema kulturnoj baštini grada, a osobito onoj kršćanskoj, u drugom su dijelu rada obrađeni kao specifične teme. Poseban povod za izdvajanje i obrađivanje tih tema predstavlja projekt *Rijeka EPK 2020*. Iako narušena koronakrizom, aktualizacija tog projekta, ali i niz drugih stvarnosti, nude sasvim dovoljan uvid u suvremenu problematiku pastoralne kulture u gradu. Iako su u ovome radu iz tog teološko-pastoralnog područja

32 Valja napomenuti da je sam proces inkulturacije, kao temeljna dinamika odnosa vjere i kulture, duboko protivan ovakvim pojavnostima. Inkulturacija uvijek podrazumijeva potvrdu ljudskog dostojanstva, odmak od diskriminacije i isključivanja te poziv na prihvatanje ponude životnog odnosa s Bogom. Usp. Efoé-Julien PÉNOUKOU, *Inkulturazione*, 693.

33 Više o tim problemima vidi u: Andrea BRUGNOLI, *È tempo di svegliarsi. Rinnovare le parrocchie con la nuova evangelizzazione*, Paoline, Milano, 2012., 39-44.

34 Više o tome vidi u: Franco DOROFATTI, *I luoghi della fede nella società secolare*, Ancora, Milano, 2008., 95.

izdvojeni samo određeni elementi, već njihovo razlučivanje ukazuje na snažnu potrebu djelovanja koje će biti prožeto stalnim nastojanjem uspostave odnosa s gradskim kulturama i subkulturama u duhu želje za susretom s kršćanskom vjerom, što uvijek uključuje i dubok dijalog. Taj se dijaloški element u pogledu kulture grada ističe i u odnosu na njezin snažno promjenjiv urbani element te na njezinu baštinu. Govor o značenju kršćanske kulturne baštine utkan je u sklop ovoga govora, osobito s ciljem ukazivanja na njezino značenje i vrijednost u približavanju ljudskog duha otajstvu vjere.

MODERNIZATION OF THE MODEL OF THE PASTORAL CARE OF CULTURE AS A PASTORAL PRIORITY. RELIGION AND CULTURE IN DIALOGUE

Summary

Although they in themselves require theological-pastoral distinction and respect of separate specifications, the inculturation of faith and the pastoral care of culture necessarily jointly point to some priorities of the Church's activity which are related to both separate areas. This is especially true in today's complex socio-cultural and pastoral situation. The inculturation of faith, as one of the initial and fundamental activities of the Church is in this regard an impetus for further pastoral consolidation and spread of the shaped elements of connecting faith and culture. This precisely is the ongoing task of the pastoral care of culture as a specific area of Church engagement. The fundamental priority in this pastoral area today is the modernization and further adapted positioning of its models within the framework of contemporary cultures. It is important to place special emphasis on the actualization of appropriate modern models of action in relation to the cultures and subcultures of the city. In this respect, the project of Rijeka as the European Capital of Culture in 2020 is a special stimulus for the discernment of this topic. This paper is placed in the logic of the theological-pastoral discernment of the priority for the modernization of the model of the pastoral care of culture.

Keywords: Pastoral Care, Culture, Society, Church, Modernization, Rijeka ECOC 2020.